ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK KAMUSAL SOSYAL YARDIM VE SOSYAL HİZMETLER[*]

Arş. Gör. Sıdıka BULUŞ[**]

ÖZET

Sosyal güvenlik, her geçen gün artan ve çeşitlenen riskler karşısında herkesin ulaşması gereken bir haktır. Toplumdaki diğer insanlar ile eşit koşullarda hayatını sürdürmek için desteğe ihtiyaç duyan engelli bireyler bakımından ise ayrı bir öneme sahiptir. Türk Hukukunda sosyal sigortalardan faydalanamayan engelli bireyler için sosyal yardım ve sosyal hizmet düzenlemeleri vardır. Geçimini sağlamak için yeterli geliri bulunmayan muhtaç durumdaki kimselere gelir güvencesi sağlamak üzere sosyal yardımlar yapılmaktadır. Engelli bireylerin toplumsal hayata katılması, topluma uyum sağlaması ve faydalı hale gelmesi bakımından ekonomik destek yeterli olmadığından sosyal hizmetler de gerekli görülmüştür. İhtiyaç duyan engelli bireylere evde veya bakım merkezlerinde bakım ve rehabilitasyon hizmeti sunulması, temel ve mesleki eğitim verilmesi gibi hizmetler bu kimselerin topluma kazandırılması bakımından sunulan başlıca sosyal hizmetlerdir. Engelli bireylerin sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmak için herhangi bir karşılık ödemesi gerekmemektedir. İhtiyaç duyan engelli bireylere sunulan bu sosyal yardım ve hizmetlerin amacına ulaşması için günümüz ekonomik koşullarına uygun düzenlenmesi, uzman kişiler tarafından yönetilmesi ve kişiler arasında ayrım gözetilmeksizin adil şekilde uygulanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal güvenlik, Engellilik, Engelli birey, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet.

---

[*] DOI: 10.33432/ybuhukuk.1136491 – Geliş Tarihi: 27.06.2022 - Kabul Tarihi: 18.07.2022.

[**] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, sdkatopcu7@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4343-2052.

PUBLIC SOCIAL ASSISTANCE AND SOCIAL SERVICES FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

ABSTRACT

Social security is a right that everyone should achieve in the face of increasing and diversifying risks every day. It has a special importance for people with disabilities who need support to maintain their lives on an equal footing with other people in society. In Turkish Law, there are social assistance and social service provisions for individuals with disabilities who cannot benefit from social insurance. Social assistance provides people in need who do not have enough income with income security. Since economic support is not enough for people with disabilities to participate in public life and adapt to society, social services have also been deemed necessary. Services such as providing care and rehabilitation services at home or in care centers for people with disabilities who need it, providing basic and vocational education are the main social services offered to enable them to participate in social life. Individuals with disabilities are not required to pay any price to benefit from social assistance and services. In order for these social benefits and services offered to people with disabilities to achieve their goals, they must be organized in accordance with today's economic conditions, managed by specialists and implemented fairly, regardless of the differences amongst people.

Key Words: Social Security, Disability, People with Disabilities, Social Assistance, Social Service.

GİRİŞ

Sosyal devlet; herkese, insan onuruna yaraşır asgari bir hayat düzeyi sağlamayı amaçlar. Toplumda yer alan her gruba sosyal güvenlik hakkı tanınması bu amaca hizmet etmektedir. Herkesin insan onuruna yaraşır asgari bir hayat düzeyinde yaşaması sosyal güvenlik hakkının temelini oluşturur[1].

Sosyal güvenlik; insanların zaman içerisinde artan güvenlik ihtiyacını karşılamayı, mutluluk ve refah içinde bir yaşam sunmayı amaçlar[1]. Muhtaç kalma riskine karşı kişilere ekonomik bakımdan emniyet sağlar. Kişi, bazı riskler ile karşı karşıya geldiğinde gelirinde azalma, kesilme veya giderlerinde artış ortaya çıkabilir. Bu durumda ihtiyaçlarını karşılamakta yaşayacağı güçlük sonucunda muhtaç hale düşen kimse, gerekli yardım ve desteği göremezse zaman içinde artan muhtaçlık hali onu sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz sonuçlarla karşı karşıya getirebilir[2]. Bu kişilerin kendi haline bırakılması, hem kendi yaşamları hem de toplumsal hayat bakımından tehlike arz eder[3].

Devlet, yoksul olarak dünyaya gelen ya da sonradan yoksulluğa düşen kişilerin yanında olmalıdır. Sosyal güvenlik, çağdaş dünya düzeninde bir insan hakkı olarak kabul edilmekte olup bir kamu görevi olarak görülmektedir[4]. Bu bağlamda sosyal devlet olmanın bir gereği olarak mali olanaklar çerçevesinde muhtaç durumdaki vatandaşların sosyal güvenceye kavuşmasını sağlamak devlete bir görev olarak yüklenmiştir[5].

Sosyal güvenliğin sağlanmasında temel amaç, yoksulluğu ortadan kaldırmak ve daha eşit ve adil bir toplum oluşturmaktır. Toplumda dezavantajlı gruplar arasında yer alan engelliler ise insan onuruna yakışan asgari bir yaşam

---

1 **Arıcı, Kadir** (2015) Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, s.93.

1 **Uşan, M.Fatih/Erdoğan, Canan** (2021) İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.345.

2 **Arıcı,** s.3,4.

3 **Sözer, A. Nazım** (1994) Türkiye'de Sosyal Hukuk, 1. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.29.

4 **Günay, C. İlhan** (2020) İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 6. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s.492.

5 **Tuncay, A. Can/Ekmekçi, Ömer** (2021) Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 21. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.826; **Yuvalı, Ertuğrul** (2018) "Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm", TBB Dergisi, S:135, s.384.

seviyesine ulaşabilmeleri için özel olarak korunması, destek görmesi gereken bir gruptur[6]. Engelli bireylerin hayatlarını sürdürürken karşılaştıkları engellerin mümkün olduğu kadar kaldırılması ve bu sayede hayatın her alanında bu bireylerin yer alabilmesi, sosyal devletin uygulayacağı politikalar ile mümkündür.

Bu çalışmada öncelikle Türk sosyal güvenlik hukukunda sosyal yardım ve hizmetlerin yeri değerlendirilmiş, sonrasında engellilik, sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramları kısaca açıklanarak engellilere yönelik sosyal yardım ve hizmetlerin amacı ve bu faaliyetlerin uygulanma şeklinin zaman içerisinde gösterdiği değişim üzerinde durulmuştur. Nihayetinde Türk sosyal güvenlik sisteminde engelli bireylere yönelik olarak ülke genelinde devlet tarafından sağlanan sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin değerlendirme yapılmıştır.

I. KAVRAMLAR VE SOSYAL HİZMET VE YARDIMLARIN AMAÇ VE TARİHÇESİ

A. GENEL OLARAK

Engellilik durumu, doğuştan itibaren var olan veya kişinin iradesi dışında sonradan ortaya çıkan fizyolojik bir risktir. Fizyolojik riskler, kişinin bedensel veya ruhsal durumunda bozulmaya yol açan, çalışma ve kazanma gücünde geçici ya da sürekli olarak kayıplar doğuran tehlikelerdir[7]. Kişinin engelli hale gelmesi, çalışma gücünün kısmen ya da tamamen kaybedilmesi sebebiyle aynı zamanda sosyal bir risk de oluşturmakta, onu yoksulluk tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Engellilik; bakım, sağlık, özel eğitim gibi çeşitli ihtiyaçları beraberinde getirmesi dolayısıyla engelli bireyin yanı sıra onun ailesini ve yakınlarını da yakından etkileyen bir durumdur[8]. Bu nedenle engelli bireylerin asgari bir yaşam düzeyine kavuşması, engeli bulunmayan bireyler ile aralarındaki eşitsizliğin mümkün olduğu kadar giderilmesi, hayatlarının daha

6 **Ünal, Canan** (2012) Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.1.

7 **Arıcı,** s.6.

8 **Ünal**, s.3.

kolay hale gelmesi için sosyal güvenceye kavuşmaları hem kendileri hem de yakınları bakımından büyük önem arz eder.

Anayasanın sosyal güvenlik hakkı başlıklı 60'ıncı maddesinde herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilmiş, devletin bu hakkı sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak ve teşkilatı kurmakla görevli olduğu ortaya konulmuştur. Anayasanın 61'inci maddesinde ise devlet, engellilerin korunmaları ve toplumsal hayata uyum sağlamalarına yönelik tedbirler almakla görevli kılınmış olup, bu hüküm engellilerin sosyal güvenlik hakkının anayasal dayanağını oluşturmaktadır.

Kişilerin sosyal güvenliği çeşitli sistemler aracılığıyla koruma altına alınabilir. Toplumdaki tüm bireyleri koruma kapsamına almak, sosyal güvenliğin ulaşması gereken son hedeftir. Bu hedef bazı ülkelerde tek bir sosyal güvenlik tekniği ile bazı ülkelerde ise primli sosyal güvenlik rejimlerinin yanı sıra doğrudan devlet bütçesinden finanse edilen sosyal yardım ve hizmetler aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır[9]. Sosyal güvenlik denildiğinde akla ilk olarak sosyal sigortalar gelse de primsiz rejim kapsamındaki sosyal yardım ve sosyal hizmetler sosyal güvenliği tamamlayıcı niteliktedirler[10]. Ülkemizde olduğu gibi sosyal sigorta tekniğinin egemen olduğu sistemlerde sosyal koruma aracı olarak tamamlayıcı nitelik taşıyan sosyal yardım ve sosyal hizmetlere başvurulur. Bu tür sistemlerde sosyal sigortaların yanı sıra ayrı şekilde sosyal yardım ve hizmetler organize edilmektedir[11]. Engelli bireyler, yaşlılar, muhtaç durumdaki kadın ve çocuklar gibi toplumda korunmaya ve bakıma muhtaç durumdaki grupların insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sürmesi ve topluma uyum sağlaması amacıyla herhangi bir karşılık alınmaksızın sosyal yardım ve hizmetler sunulmaktadır[12].

Sosyal yardım ve hizmetlerde, primli sistemden farklı olarak yararlanacak kimselerin sisteme katkıda bulunması beklenmemektedir. Türk

---

9 **Güzel, Ali/Okur, A. Rıza/Caniklioğlu, Nurşen** (2021) Sosyal Güvenlik Hukuku, 19. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.49.

10 **Uşan, M. Fatih** (2009) Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.32; **Uşan/Erdoğan,** s.347; **Yuvalı** (2018), s.385.

11 **Günay**, s.493.

12 **Tuncay/Ekmekçi,** s.836.

sosyal güvenlik sisteminde tamamlayıcı nitelik taşıyan primsiz rejimin temel özelliği, temel olarak vergiler ile devletin finanse ettiği ve kendi denetiminde yürüttüğü sosyal yardım ve hizmetlerin karşılıksız olup bunlardan faydalananların herhangi bir karşılık ödemesinin gerekmemesidir[13]. Sosyal yardım ve hizmetler sosyal adaletin sağlanması bakımından önemli bir araçtır. Ekonomik refah içinde bulunan kimselerden ve sistemden alınan yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ile gelir dağılımında adaletin sağlanmasına hizmet eder[14]. Kişinin sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanması bakımından sosyal risk ile karşılaşmadan önce belirli bir süre sosyal sigortaya tabi olma ya da prim ödemiş olma şartı aranmayıp yardım giderlerine katılması beklenmemektedir. Bu yardım ve hizmetler devlet bütçesinden karşılandığı için kamu yardımı olarak da adlandırılmaktadır[15].

Primsiz rejimin asıl amacı, yoksullukla mücadele etmektir[16]. Sosyal güvenlik sistemi içinde primli rejime dahil olamayan muhtaç kişilerin ve primli rejime dahil olsa dahi tam olarak ihtiyaçlarını gideremeyen bazı kişilerin sosyal korumaya ulaşması primsiz rejim ile sağlanmaya çalışılmıştır[17]. Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanabilmek için aranan temel koşul muhtaç durumda bulunmaktır. Kişinin muhtaç durumda olup olmadığı genellikle yardımı yapacak olan kuruluş tarafından belirlenir[18].

B. ENGELLİ KAVRAMI

Bir insanın doğuştan veya sonradan ortaya çıkan bir hastalık ya da kaza sonucunda fiziksel veya psikolojik fonksiyonlarında geçici veya kalıcı bir kayba maruz kalması durumu geçmişten günümüze sakatlık, özürlülük, engellilik gibi çeşitli kavramlar kullanılarak ifade edilmiştir. Bu kavramların net bir ayrıma

---

13 **Arıcı,** s.23; **Güzel/Okur/Caniklioğlu** (2021), s.895; **Işık Erol, Sevgi** (2019) Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Hizmetler, 1. Baskı, Ankara, İksad Yayınları, s.48.

14 **Arıcı**, s.34; **Yuvalı** (2018), s.384; **Işık Erol**, s.53.

15 **Sümer, H. Hadi** (2021) Sosyal Güvenlik Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.323.

16 **Güzel/Okur/Caniklioğlu** (2021), s.895.

17 **Yuvalı, Ertuğrul** (2017) Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Merkezi Sosyal Yardımlar, 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.91.

18 **Arıcı,** s.22; **Uşan** (2009), s.32

tabi tutulmayarak genellikle birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir. 6462 sayılı Kanunun[19] 1'inci maddesi ile mevzuatımızda kullanılan "sakat", "özürlü", "çürük" gibi ifadeler yerine "engelli" kavramının kullanılacağı düzenlenmiştir. Yapılan değişiklik karşısında, mevzuatta engelli kavramının kullanılması, gelinen noktada sakat ve özürlü ifadelerinin olumsuz bir anlam çağrıştırması ihtimaline binaen, bu çalışmada engelli kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun[20] 3'üncü maddesinde engelli; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yeteneklerinde farklı seviyelerde kayıplar bulunan ve bu nedenle topluma diğer bireyler ile eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayacak nitelikteki davranış ve çevre şartlarından etkilenen kimse olarak tanımlanmıştır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun[21] 3/1-c hükmünde engelli; doğuştan ya da sonradan herhangi bir hastalık ya da kaza sebebiyle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerinde meydana gelen çeşitli düzeylerde kayıplar sonucunda normal hayatın gereklerine uyamayan; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmeti görmeye ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 1'inci maddesinde yapılan engelli tanımı, Sözleşmenin Türkiye tarafından 28.09.2009 tarihinde onaylanarak yürürlüğe konulmuş olması sebebiyle önemlidir. Buna göre uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel veya algısal bozukluğu nedeniyle toplumda diğer bireyler ile eşit koşullarda tam ve etkin şekilde yer alamayabilen kişiler engelli kabul edilmiştir.

Engellilik, kişilerin fiziksel veya psikolojik fonksiyonel kayıplar dolayısıyla normal sosyal aktivite ve rolleri üzerinde tıbbi bir durum ya da hastalıktan kaynaklanan sınırlamaların bulunması durumudur[22]. Kişinin fiziksel veya psikolojik olarak maruz kaldığı engellilik durumu onun yaşamsal

---

19 RG, 03.05.2013-28636.

20 RG, 07.07.2005-25868.

21 RG, 27.05.1083-18059.

22 **Arıcı,** s.7; **Uşan, M. Fatih** (1999) İş Hukukunda Sakat İstihdamı, 1. Baskı, Ankara, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları, s.48; **Korkusuz, M. Refik/Uğur, Suat** (2020) Sosyal Güvenlik Hukuku, 7. Baskı, Bursa, Ekin Yayıncılık, s.120.

faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi bakımından engel oluşturabileceği gibi bu faaliyetler üzerinde önemli bir etkisi bulunmayabilir. Kalıtımsal veya başka bir sebeple doğuştan bir engel var olabileceği gibi doğumun tam ve sağ şekilde gerçekleşmesine rağmen sonradan başka sebeplerle de engel ortaya çıkabilir. Kişide hayatı boyunca görülecek ve zaman içerisinde herhangi bir değişiklik olmayacak nitelikteki engel sürekli, belirli bir süre devam ettikten sonra iyileşmenin mümkün olması halinde ise engel geçici niteliktedir[23].

Engellilik çeşitli şekillerde olabilir. Ortopedik engel, görme engeli, işitme engeli, dil ve konuşma engeli, zihinsel engel, sürekli bakım ve tedavi gerektirip çalışma kapasitesi ve fonksiyonunu engelleyen hastalık, bireyin fizyolojik veya psikolojik özelliklerindeki kayıp veya işleyiş bozukluğu, normal bir insanda olması gereken orana göre etkinlik veya hareket kabiliyetinde yetersizlik gibi çeşitli engeller mevcuttur[24]. Bireylerin engel durumunun çeşitlilik göstermesi her duruma özel olarak bakım, tedavi, eğitim, yardım gibi faaliyetlerin planlanması ve uygulanmasını gerektirmektedir.

C. SOSYAL YARDIM VE SOSYAL HİZMET KAVRAMLARI

Sosyal yardımlar; kendi imkanları ile hayatını sürdürmekte güçlük çeken ve toplumsal dışlanma tehlikesine maruz kalan kimselere, yoksul ve az gelir elde eden insanlara yaşam güvencesi sağlanması bakımından kamu sorumluluğunun kabul edilmesi dolayısıyla ortaya çıkmıştır[25]. Genellikle vergiler ile finanse edilmesinden dolayı bu yardımlara kamu yardımları da denilmektedir. Ayni veya nakdi şekilde yapılabilecek bu yardımlar, hayatını asgari düzeyde sürdürmekte zorluk yaşayan, temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumdaki kişilere gelir ve muhtaçlık durumuna göre muhtaçlık hali devam ettiği sürece sağlanan karşılıksız yardımlardır[26]. Sosyal

---

23 **Uşan** (1999), s.50,51.

24 **Evlice, Ertuğrul** (2019) "Engellilerin Türk Sosyal Güvenlik Sistemindeki Yeri", Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, S:7 s.82; **Karaaslan, Erkan** (2013) Engelli Hakları, 1. Baskı, Antalya, Bekad Yayınları, s.3,4.

25 **Uşan** (2009), s.57.

26 **Arıcı**, s.503; **Sözer**, s.31; **Tuncay/Ekmekçi,** s.832; **Uşan/Erdoğan**, s.352.

yardımlar daha çok bedensel ve ruhsal bakımdan yeterli olsa da gelir elde etme kabiliyeti bakımından yetersiz kimselere yapılmaktadır[27].

Sosyal hizmetler, ellerinde olmayan sebeplerle yoksul ve muhtaç duruma düşen bireylerin ve dar gelirli kimselerin insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürmeleri için çeşitli kuruluşlar tarafından sunulan hizmetlerdir[28]. Bireylerin birbirleri ve çevreleri ile uyum içinde yaşamasını kolaylaştırmayı amaçlayan sosyal hizmetler, bireylerin ihtiyaçlarını maddi edimlerden ziyade çeşitli hizmetler sunarak gidermeye çalışır[29]. Sosyal yardımların aksine, koruyucu ve önleyici işlev ön plandadır.

Sosyal yardım ve hizmetler; çocuk, aile, genç, yaşlı, engelli, zor şartlarda yaşayan kadınlar, sığınmacılar, göçmenler, hastalar, bağımlılar, suçlular, afetzedeler, yoksullar gibi oldukça geniş bir kitleye hizmet eder. Dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının en azından bir kısmının giderilmesi amacıyla parasal yardım, muhtaç durumdaki yaşlılara bakım, kimsesiz çocuklara koruma, yoksullara yardım gibi çeşitli yardım ve hizmetler söz konusudur. Bu faaliyetler devlet tarafından finanse edilir, yararlanacak kimselerin bunların finansmanına katkıda bulunması beklenmemektedir.

Toplumdaki dezavantajlı grupların korunması, kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlanması, toplumsal hayata uyum sağlamaları için önlemler alınması ve topluma kazandırılmaları görevi gereğince ihtiyaç duyan kimseler devletten sosyal güvenlik talep etme hakkına sahiptir. Devlet bu kimselere gerekli sosyal yardım ve hizmetleri sağlamakla yükümlü olsa da devletin yanı sıra özel ve gönüllü kuruluşlar tarafından da çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Yardım ve hizmet faaliyetleri devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Bu alanda faaliyet gösteren kamu kurumları ile gönüllü kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanarak faaliyetlerin en verimli şekilde yürütülmesi amaçlanır[30].

---

27 **Arıcı**, s.23.

28 **Tuncay/Ekmekçi,** s.851,852.

29 **Uşan** (2009), s.32; **Doğan Çelik, Esra** (2016) "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Hizmetler", (Yüksek Lisans), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.22.

30 **Arıcı**, s.530.

Devletin mali imkanları çerçevesinde ve gelişmişlik düzeyine göre farklı şekillerde sosyal yardım ve hizmetler sunulmaktadır. Sosyal yardım kapsamında yapılan nakdi yardımlar, belirli bir miktar ödeme şeklinde olabileceği gibi, belirli ödemelerin üstlenilmesi ile de yapılabilmektedir. Bu kapsamda su, elektrik gibi çeşitli faturaların, kiraların ödenmesi şeklindeki yardımlar da nakdi yardım kapsamında kabul edilebilir[31]. Sosyal hizmetlerde ise bakım, eğitim ve rehabilitasyon gibi çeşitli hizmetler sunulur, bazı hizmetlerden karşılıksız faydalanma imkanı sağlanabilir[32]. Sosyal hizmetler, yeterli geçim kaynağına sahip olup olmadığına bakılmaksızın ihtiyaç duyan herkese sunulmaktadır. Sosyal yardımlar bakımından ise esas olan kişinin ekonomik bakımından muhtaç durumda olmasıdır[33]. Yardımın yapılma şekli de iki kavram arasındaki ayrımın sebeplerindendir. Sosyal yardımlar genellikle nakdi olarak yapılırken sosyal hizmetlerde bir hizmet sunulması söz konusudur. Ancak bu kesin bir kural olmayıp yardım ve hizmetlerin iç içe geçtiği bazı durumlar ile karşılaşılabilir. İhtiyaç sahibine sosyal hizmet adı altında yapılan parasal yardımlar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu nedenle sosyal yardım kavramı sosyal hizmet kavramını kapsayacak şekilde kullanılabilmektedir. Sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri toplumun sosyal güvenliğini sağlamaya katkıda bulunmaları bakımından ortak bir paydada buluşmaktadır.

D. SOSYAL YARDIM VE HİZMETLERİN AMACI VE TARİHÇESİ

1. Amaç

Sosyal yardım ve hizmetler; çeşitli sebeplerle maddi veya manevi desteğe ihtiyaç duyan, kendi imkanlarını kullanarak hayatını sürdürmekte güçlük çeken ve toplumsal hayata uyum sorunu yaşayan muhtaç durumdaki kişilerin insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürmesi ve bu muhtaçlık halinden en kısa zamanda kurtulmasını sağlamayı amaçlar. Yardım gören kimselerin en kısa zamanda tekrar çalışabilmesi, gelir elde edebilmesi ve kendi ihtiyaçlarını

31 **Günay**, s.494.

32 **Arıcı**, s.24; **Korkusuz/Uğur,** s.73.

33 **Kesgin, Bedrettin** (2013) Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım, 1. Baskı, İstanbul, Açılım Yayınları, s.28.

karşılayabilecek yeterliliğe ulaşmasına hizmet eder[34]. Bu yardım ve hizmetler yoksullukla mücadele etmenin araçlarından olup, eksikleri kapatma ve tamamlama işlevi görerek öncelikle muhtaç kimseler için sonrasında ise toplumsal barış için oldukça önemlilerdir[35].

Temelde toplumsal değişme ve gelişmeye hizmet ederek ihtiyaç sahibi kimseleri fonksiyonel hale getirmeyi amaçlar[36]. Bireyin gelişmesini, refah içinde ve mutlu bir yaşam sürmesini sağlamak üzere başta zor koşullardaki dezavantajlı gruplar olmak üzere engelliler, kadınlar, çocuklar, aileler, yaşlılar, hastalar, suçlular, göçmenler gibi birçok grubu kapsamına alır[37]. Bu kişilerin kendine yeterli olabilecek hale gelmesi, başkalarına bağımlılığının azalması, sağlık durumlarının iyileştirilmesi, toplum içinde sosyal işlevlerini yerine getirebilmesine destekte bulunmak amacıyla bu faaliyetler yürütülür[38]. Desteğe ihtiyaç duyan kimselerin sosyal bütünleşmeye dahil olması, sosyal kalkınmayı sağlaması ve toplumda dışlanmaktan korunması bakımından oldukça önemlidir[39]. Kişileri ekonomik ve sosyal hayata dahil ederek, gelir güvencesi ve devamlılığı sağlayarak sosyal dışlanma riskinin önüne geçmeyi amaçlar[40]. Bu faaliyetlerden yararlananlar arasında din, dil, ırk mezhep gibi sebeplerle ayrım yapılmaması esastır[41].

2. Tarihçe

Kamu sorumluluğunun gündeme gelmesi yakın tarihlere rastlasa da tüm toplumlarda sosyal yardım ve hizmetler eskiden beri mevcut olup günümüze kadar gelmiş uygulamalardır[42]. Geleneksel sosyal güvenlik anlayışında sosyal yardımlaşma ve dayanışma gönüllülük esasına dayanır. Kişiler sosyal

---

34 **Korkusuz/Uğur,** s.72.

35 **Doğan Çelik**, s.24; **Karabulut, Alpaslan** (2011) "Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği", (Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.32; **Yuvalı** (2017), s.96.

36 **Arıcı**, s.505.

37 **Yuvalı** (2017), s.39.

38 **Uşan** (2009), s.64; **Uşan/Erdoğan**, s.353.

39 **Arıcı**, s.506.

40 **Arıcı**, s.504; **Kesgin** (2013), s.28; **Yuvalı** (2018), s.387.

41 **Tuncay/Ekmekçi,** s.855.

42 **Kesgin,** (2013), s.11.

yardımlaşma ve dayanışmaya katılma bakımından serbesttir. Bu nedenle kişilerin yardım etme isteği ve gücüne sahip olması önem taşır. Yapılan yardımların zamanı ve miktarı yardım yapacak kişilerin iradesine bağlıdır. Gönüllülük esasına dayalı olan bu sistemde, özellikle bireyselci ve benmerkezci düşüncenin ön plana çıktığı günümüz toplumlarında bu faaliyetler ihtiyaç sahipleri için yeterli olmamaktadır[43].

Osmanlı Devleti döneminde sosyal güvenlik; aile içi yardımlaşma, meslek örgütü olan loncalar, özellikle ihtiyaç sahibi çalışanlara hizmet veren ahilik teşkilatı, yardımlaşma sandıkları, esnafların karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmasına dayalı şekilde genel olarak dinsel temelde sürdürülmekte olup devletin herhangi bir katkısı olmaksızın sağlanmıştır. Bu dönemde İslam Dininin gerekleri olan zekat, fitre ve diğer bağış ve sadakalar ile dini kaygılar güdülerek ekonomik açıdan refah içindeki kimselerin yoksullara yaptıkları yardımların yanı sıra çeşitli vakıflar aracılığıyla da sosyal yardımlar sürdürülmüştür[44]. Sosyal yardımların yapılmasında en eski kurumlar vakıflardır. Vakıflarda, belli miktarda mal ya da paranın ayrı bir tüzel kişilik oluşturacak şekilde sosyal yardım yapılması amacıyla tahsisi söz konusudur[45]. Osmanlı Devleti döneminde özellikle "avarız vakıfları" sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri bakımından ön plana çıkmıştır. Bu dönemde mahalle sakinlerinin katkılarıyla oluşturulan "avarız akçası" adı verilen sandık aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine yardımlar yapılmıştır[46]. 1910 yılında çıkarılmış olan "Muhtacin Maaşatı Hakkında Kanun", Osmanlı Devleti tebaasından olup hiçbir geçim kaynağı bulunmayan ve kendisine bakmakla yükümlü kimsesi de olmayan kimselerden çalışamayacak kadar yaşlı ve malul olanlara veya yetim kimselere sosyal yardım yapılmasına, devletin maaş bağlama yükümlülüğü bulunduğuna

---

43 **Arıcı,** s.14,15; **Ay, Hakan/Akan, Recep** (2017) "Tarihsel Süreçte Sosyal Yardımların Gelişimi", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, C:6, S:18, s.107.

44 **Güzel/Okur/Caniklioğlu** (2021), s.23,24; **Uşan** (2009), s.33; **Uşan/Erdoğan**, s.349; **Korkusuz/Uğur**, s.37.

45 **Arıcı**, s.16.

46 **Korkusuz/Uğur**, s.40; **Urhanoğlu, İştar** (2018) "Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Yaşlılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler", Sosyal Güvenlik Dergisi, C: 8, S: 2 , s.11.

dair hükme yer vermesi bakımından engellilere yönelik önemli bir sosyal yardım düzenlemesidir[47].

Cumhuriyetin kurulmasından sonra geç başlamış olsa da sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin mevzuatta dağınık şekilde düzenlemeler yapılmıştır. 1961 Anayasasında herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilerek Devleti bu güvenliği gerçekleştirmekle görevli kılan hüküm ile sosyal güvenlik hakkı ve dolayısıyla sosyal yardım ve hizmetler anayasal güvenceye kavuşmuştur (m.60). Sosyal yardımlar bakımından en geniş kapsamlı düzenleme son olarak 6704 sayılı Kanun[48] ile değişikliğe uğrayan 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun[49] ile yapılmıştır.

Sosyal hizmetler bakımından ise çeşitli yasal düzenlemeler yapılması ve kurumlar kurulmasıyla beraber başlayan sürecin sonunda devlet kontrolünden uzak ve dağınık şekilde yürütülen sosyal hizmetlerin sosyal devlet ilkesini hayata geçirmeye imkan verecek şekilde yürütülmesine hizmet eden; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç olan çocuk, yaşlı, aile, engelli ve diğer kimselere yapılan sosyal hizmetleri düzenleyen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 24.05.1983 tarihinde kabul edilmiştir. Kanunun adı 03.06.2011 tarihinde çıkarılan 633 sayılı KHK[50] ile "Sosyal Hizmetler Kanunu" olarak değiştirilmiştir. Bu Kanun, sosyal hizmetler ile ilgili bütün kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerini, sosyal hizmet veren kuruluşlarda çalışan personelleri, sosyal hizmetlerden faydalananları ve faydalanacak durumda olanları kapsamaktadır[51].

Engelli bireylere yönelik mevzuatımızda dağınık haldeki düzenlemeleri bir araya getirmek üzere 01.07.2005 tarihinde 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Günümüzde engelli bireylere yönelik politika ve hizmetler farklı kurumların görev alanlarına girmekle beraber Aile ve Sosyal

47 **Urhanoğlu**, s.29-30.

48 RG, 26.04.2016-29695.

49 RG, 10.07.1076-15642.

50 RG, 08.06.2011-27958.

51 **Sümer**, s.330.

Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yer alan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, engelli bireylerin insan hakları ve temel özgürlüklerini tam olarak ve diğer bireyler ile eşit koşullarda kullanmasını sağlamak amacıyla ilgili politika ve hizmetlerin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması, izlenmesi ve koordinasyonunu sağlamak üzere faaliyet gösterir[52].

II. ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

A. 2022 SAYILI KANUN KAPSAMINDA AYLIK BAĞLANMASI

1. Genel Olarak

65 yaşını doldurmuş muhtaç durumdaki Türk vatandaşlarına koruma sağlamak amacıyla 01.07.1976 tarihinde 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Artık yaşamını çalışarak sürdürmesi mümkün olmayan muhtaç durumdaki bu kimselere, gerekli şartların sağlanması durumunda "65 Yaş Aylığı" olarak bilinen bir aylık bağlanması öngörülmüştür. Kanunda zaman içerisinde birçok değişiklik yapılmış, 14.04.2016 tarihinde 6704 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucunda 65 yaşını doldurmuş muhtaç durumdaki kimselerin yanı sıra 18 yaşını doldurmuş olan muhtaç haldeki engelli Türk vatandaşları ve 18 yaşını doldurmamış engelli Türk vatandaşı yakınının bakımını üstlenen dar gelirli Türk vatandaşları da Kanunun kapsamına alınmıştır. Bu durumda Kanun kapsamında belirli koşullarda aylık bağlanacak kişiler muhtaç yaşlılar, muhtaç engelliler ve engelli yakınlarından oluşmaktadır. 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık bağlanmasının esaslarını düzenlemek üzere zaman içerisinde çeşitli yönetmelikler çıkarılmış olup günümüzde 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik[53] yürürlüktedir.

2. Aylığa Hak Kazanabilecek Kişiler

Kanun kapsamında muhtaç yaşlılar dışında 65 yaşını doldurmamış olmakla beraber engellilik durumu ile karşı karşıya kalan kimselerden şartları

[52] **Işık Erol**, s.115.

[53] RG, 25.01.2013-28539.

taşıması halinde aylık bağlanabilecek üç grup öngörülmüştür. Aylık bağlanabilecek ilk grup, başkasının bakımına muhtaç durumdaki engellilerdir. Başkasının yardımı olmadan hayatını sürdüremeyecek derecede engelli olduğu sağlık kurulu raporu ile ortaya konulan 18 yaşını doldurmuş Türk vatandaşı engellilere muhtaçlık süresince ödenmek üzere aylık bağlanacaktır (Kanun m.2/1,a).

Aylık bağlanabilecek diğer bir grup, başkasının bakımına muhtaç olmamakla beraber talepte bulunmasına rağmen İŞKUR tarafından işe yerleştirilmemiş olan Türk vatandaşlarıdır. Sağlık kurulu raporu ile engelli olduğunu kanıtlayan, 18 yaşını doldurmuş ve talepte bulunmasına rağmen İŞKUR tarafından işe yerleştirilmemiş olan Türk vatandaşlarına muhtaçlık süresince ödenmek üzere aylık bağlanacaktır (Kanun m.2/1,b).

Aylık bağlanabilecek son grup ise 18 yaş altındaki engelli bireyin bakımını üstlenen yakınıdır. Türk vatandaşı olan, 18 yaşını tamamlamamış ve sağlık kurulu raporu ile engelli olduğu kanıtlanmış durumdaki engelli yakınlarının bakımını fiilen üstlenen Türk vatandaşlarına muhtaçlık süresince ödenmek üzere aylık bağlanacaktır (Kanun m.2/2). Engelli yakınlarına aylık bağlanması doğrudan engellilere yapılan bir yardım olmasa da dolaylı bir sosyal yardım niteliğindedir[54].

3. Aylığa Hak Kazanma Koşulları

a. Engelli Olmak

Kanun kapsamında aylık bağlanabilmesi için ilk olarak kişi Kanunda belirtilen oranlarda engelli olmalı ya da engelli bir yakınının bakımını üstlenmiş olmalıdır. İlgili mevzuata göre yetkili hastanelerden alınacak olan sağlık kurulu raporu ile toplamda en az %70 oranında engelli olduğu ortaya koyulmuş olan kimseler başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek derecede engelli olarak kabul edilir (Yön. m.2/1,b). Yine yetkili hastanelerden alınacak sağlık kurulu raporu ile toplamda %40 ile %69 arasında engelli olduğu kanıtlanmış olup talepte bulunmasına rağmen İŞKUR tarafından işe yerleştirilememiş olan kimseler de engellilik koşulunu sağlamaktadır (Yön.

[54] **Ünal**, s.148.

m.2/1,c). Diğer koşulların da sağlanması halinde bu kimselere engelli aylığı bağlanabilecektir.

Yetkili hastanelerden alınan sağlık kurulu raporu ile en az %40 oranında engelli olduğu ortaya koyulmuş 18 yaşını tamamlamamış bir yakınının bakımını üstlenen kişilere Kanun kapsamında aylık bağlanması mümkündür (Yön. m.2/1,ç). Engelli yakınına aylık bağlanabilmesi için bakım ilişkisi fiilen gerçekleşmelidir. Bunun yanında bakıcı ile bakılan engelli kişinin aynı hanede ikamet etmesi gerekir (Yön. m.7/4). Engelli yakınına aylık bağlanabilmesi için bakımını üstlendiği 18 yaşını doldurmamış engelli kişiye bakmakla yükümlü olan, zorunlu olarak sigortalı olması gereken bir işte çalışan kimse bulunmamalıdır. Aksi halde aylık bağlanması mümkün değildir.

b. Türk Vatandaşı Olmak

Kanun kapsamında engellilik durumu nedeniyle aylık bağlanabilecek üç grup bakımından da aranan koşul kişinin Türk vatandaşı olmasıdır. Vatandaşlık, aylığın bağlanmasından sonra da devam etmesi gereken bir koşuldur. Türk vatandaşlığından çıkarılma ve Türk vatandaşlığını korumaksızın yabancı devlet vatandaşlığı kazanılması aylığın kesilmesi için bir neden olarak sayılmıştır (Yön. m.11/2-d).

c. Muhtaç Durumda Olmak

Engelli aylığı ve engelli yakını aylığı bağlanacak kimselerin muhtaç durumda olması gerekir. Muhtaçlık hali, kişinin çalışma yeteneğinin bulunmaması, çalışma olanağı bulamaması, gelir getirecek bir mal varlığının olmaması gibi sebeplerden kaynaklanabilir. Kişinin aylığa hak kazanabilmesi için öncelikle sosyal güvenlik kuruluşundan herhangi bir ad altında gelir veya aylık almıyor olması, uzun vadeli sigorta kolları bakımından zorunlu olarak sigortalı olmayı gerektiren bir işte çalışmıyor olması, nafaka bağlanmamış olması ya da bağlanmasının mümkün olmaması gerekir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında kendisine harçlık[55] ödenenlerin de muhtaç kabul edilmeyeceği Kanunda belirtilmiştir (m.2/3).

[55] Sosyal Güvenlik Kuruluşlarından herhangi bir ad altında gelir veya aylık alanlar ile uzun vadeli sigorta kolları bakımından zorunlu olarak sigortalı olmayı gerektiren bir işte çalışanlar hariç olmak üzere, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sosyal hizmet kuruluşları ile

Aylık bağlanacak kimseler hakkında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından muhtaç durumda olup olmadıklarına dair hane ziyareti ve çevre araştırması yapılarak sosyal inceleme gerçekleştirilir. İlgilinin muhtaç durumda olup olmadığı Vakıf tarafından belirlenir. Kişinin aylık almaya hak kazanması durumunda her yıl tekrar sosyal inceleme yapılır. Muhtaçlığın tespiti bakımından sadece ilgilinin kendisi değil geçindirmekle yükümlü olduğu ailesi de dikkate alınmaktadır. Her türlü gelirin toplanması sonucunda hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir miktarı, asgari ücret net tutarının üçte birinden az olduğu ve bu tutardan fazla gelir sağlanmasının mümkün olmadığı hallerde bu kimseler muhtaç kabul edilecektir[56].

Muhtaçlık durumu belirlenirken Yönetmeliğin 7'inci maddesinin 8'inci fıkrasında sayılmış olan gelir, servet ve harcamalar beraber değerlendirilerek hesaplama yapılır. Ancak muhtaçlık sınırı günümüz ekonomik şartlarında oldukça düşük kaldığından bu koşullarda yapılan aylık yardımının muhtaçlığı ortadan kaldırmaya değil aksine artırmaya hizmet ettiği söylenmektedir. Aylığa hak kazanabilmek için muhtaçlık sınırının altında olma koşulu, kişilerin bu aylık dışında başka bir gelire sahip olamaması anlamına gelir. Bu nedenle kişiler bu aylık ile yetinmek zorundadır. Kişileri gelir getirecek faaliyetlerden uzak durmak mecburiyetinde bırakan bu koşullar kişileri çalışmamaya yönelttiği gibi kayıt dışı istihdama da neden olmaktadır. Kişilerin kendine yetebilir hale gelmesini amaçlayan bu aylıklar düşük tutarda olduğundan başkalarının desteğine muhtaç olma hali devam etmektedir[57]. Bu sakıncaların önüne geçmek için kişinin herhangi bir geliri olsa dahi bu gelir onu ihtiyaç sahibi olmaktan kurtaracak tutarda değilse kişi yine muhtaç sayılmalıdır[58].

Darülaceze Müessesesinde ücretsiz olarak bakılan veya bakım ücreti verilen ya da Bakanlık tarafından yardım yapılarak desteklenen resmi sosyal hizmet kuruluşlarında verilen bakım hizmetinden yararlanıp da Bakanlığın sosyal hizmet kuruluşlarınca verilen bakım hizmetinden ücretsiz yararlanmaya ilişkin koşulları taşıyan yaşlılara ve engelli bireylere, her yıl merkezî yönetim bütçe kanunu ile belirlenen miktar kadar kesinti yapılmadan aylık net harçlık verilmektedir (2828 sK Ek m.11).

56 2022 yılı Haziran ayı için bu sınır 1.417,8 Türk Lirasıdır.

57 **Ünal**, s.150,151.

58 **Sözer**, s.89.

d. Başvuru

Bu Kanun kapsamında engelli aylığından yararlanabilmek için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına yazılı başvuru yapılmalıdır. Başvuru, kişinin yerleşim yerinin bulunduğu yerdeki Vakfa yapılır. Vakıflar illerde valilik, ilçelerde ise kaymakamlık bünyesinde örgütlenmektedir. Başvuru sırasında engel durumunu gösteren sağlık raporu ibraz edilmelidir. Sağlık kurulu raporunun aslı veya onaylı sureti ya da Sağlık Bakanlığı veri tabanında paylaşılan rapor bilgileri Vakıf tarafından kabul edilir. Engelli yakını aylığı bakımından sağlık kurulu raporunun yanında velinin olmadığı hallerde atanmış vasiye ilişkin verilen vesayet kararının aslı veya noter onaylı sureti de ibraz edilmelidir.

İnceleme sonucunda Vakfın vereceği karara karşı itiraz edilmesi mümkündür. Karara karşı yapılacak itiraz ilk olarak Vakfa yöneltilmelidir. Buradan sonuç alınamaması halinde ret kararına karşı idari yargı yoluna başvurulabilir (Yön. m.10/3). 2022 sayılı Kanun kapsamında ortaya çıkan uyuşmazlık, iş mahkemesinin görev alanına girmeyip idari nitelikte bir uyuşmazlık olduğundan idari yargıda çözümlenecektir[59].

4. Aylığın Bağlanması, Kesilmesi ve Durması

Vakfa yapılan yazılı başvuru üzerine yapılan ön inceleme ve sosyal inceleme sonucunda kişinin aylığa hak kazanması durumunda bağlanacak aylık tutarı, Kanunda belirtilen gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpılması ile belirlenir. Buna göre başkasının yardımı olmaksızın hayatını sürdürmesi mümkün olmayan muhtaç engelli bireylere 4.890 gösterge rakamı, talebine rağmen işe yerleştirilemeyen muhtaç engelli bireylere ve engelli yakınının bakımını üstlenen muhtaç engelli yakınlarına 3.240 gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı sonucunda bulunan tutarda aylık

[59] Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, E:2011/16468 K:2011/6782, T:05.05.2011: <www.karartek.com.tr>.

bağlanacaktır[60]. Günümüz sosyo-ekonomik koşullarında gösterge rakamı yükseltilse dahi bu yöntemle belirlenen aylık oldukça düşük kalmaktadır[61].

65 yaşı doldurmadan önce Kanunun 2'nci maddesi kapsamında bağlanmış olan aylıklar aynı şekilde ödenmeye devam edilir. Aylık bağlanan kimsenin engellilik durumu veya hayatını tek başına sürdürme kabiliyetinde değişiklik olması halinde bağlanmış olan aylık yeni duruma göre ilgili bent kapsamında güncellenerek aylık miktarı tekrar belirlenecektir. Kanunun 2'nci maddesi dolayısıyla aylık bağlanan kimseler, 5510 sayılı Kanunun m.60/1,e hükmü kapsamında genel sağlık sigortasından da yararlanacaktır.

Bağlanmış olan aylıkların ödenmesi, Yönetmeliğin 11'inci maddesinde belirtilen hallerin gerçekleşmesi halinde durur veya kesilir. Aylık alan kimsenin başka Vakfın görev alanına girecek şekilde ikametgahını değiştirmesi veya engelli raporunun süreli olduğu hallerde sürenin dolması ve yeni raporun ibraz edilmemiş olması aylık ödemesinin geçici olarak duracağı durumlardır. Ölüm, feragat, 18 yaş altı engelli yakını aylığı alanlar bakımından engellinin 18 yaşını doldurması, engelli yakını aylığı alanlar bakımından bakıcı ile bakılanın aynı evde ikamet etmediğinin veya fiili bakımın gerçekleşmediğinin ya da aylığın engellinin bakımı için kullanılmadığının tespit edilmesi, engelli yakının ölmesi[62], Türk vatandaşlığından çıkarılma ya da Türk vatandaşlığını korumaksızın yabancı devlet vatandaşlığına geçilmesi, süreli raporu bulunanlar bakımından sürenin dolmasından itibaren 1 yıl içinde yeni raporun Vakfa teslim edilmemesi, aylık alırken başka bir Vakfın görev alanına girecek şekilde ikametgahını değiştirenler bakımından 1 yıl içinde yeni ikametgahlarındaki Vakfa başvurulmaması, 10 dönem boyunca aralıksız şekilde aylığın alınmaması, kişinin aylık bağlanmasına engel olacak şekilde gelir elde etmesi veya muhtaçlık sınırında ya da bu sınırın üzerinde olması dolayısıyla aylık bağlanma koşullarını kaybetmesi hallerinde engelli aylıkları kesilecektir.

---

60 2022 yılı Haziran ayı memur aylık katsayısına göre; başkasının yardımı olmaksızın hayatını sürdürmesi mümkün olmayan engelli bireylere 1124,59731 Türk Lirası (4.890 x 0,229979), İşe yerleştirilemeyen engelli bireyler ve engelli yakınının bakımını üstlenen kişilere 745,13196 Türk Lirası (3.240 x 0,229979) tutarında aylık bağlanır.

61 **Tuncay/Ekmekçi,** s.841.

62 **Uşan** (2009), s.63.

İlgiliye bağlanan aylık, ilgilinin hayatta kaldığı sürece veya aylığın kesilmesine neden olacak bir durumun ortaya çıktığı tarihe kadar ödenir. Aylık miras yoluyla ya da yapılacak bir sözleşme ile başkasına devredilemez. Hak sahibinin rızası olsa bile bağlanan aylıkların haczedilmesi mümkün değildir (Yön. m.18).

Başvuruyu takip eden aybaşından itibaren aylık ödenmeye başlanır (Kanun m.3). Başvurunun kabul edilmesi halinde kişi bu tarihten itibaren aylığa hak kazanmış olsa da başvuru çoğunlukla daha uzun sürede sonuçlandığından ilk ödeme zamanında hak kazanılmış önceki aylar için de ödeme yapılır. Başvuru tarihinden aylık bağlanmasına kadar uzun bir sürenin geçmesi, aylık bağlanması için gerekli prosedürün uzun olması gibi hususlar şikayet konusu olmaktadır[63]. Bunun yanı sıra özellikle ilçelerde kaymakamlık bünyesinde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılan başvurularda, kaymakamlık bünyesinde uzman görevli bulunmaması sebebiyle incelemenin konunun uzmanları tarafından yapılamaması da yardımların hak sahiplerine ulaşması önünde engel oluşturabilmektedir.

B. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK KANUNU KAPSAMINDA YAPILAN YARDIMLAR

1. Genel Olarak

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu[64], fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlar ile herhangi bir şekilde Türkiye'ye kabul edilmiş ya da gelmiş olan kimselere yardım etmek, sosyal adalete hizmet eden önlemler ile gelir dağılımında adaleti sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek amacıyla düzenlenmiştir (m.1). Bu Kanun ile, sosyal yardımların yürütülmesi bakımından kalıcı ve kurumsal nitelikte çözüm sağlamak amacıyla T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Fona bağlı olarak taşrada yürütülecek yardım faaliyetlerini organize etmek amacıyla her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuştur. Vakıflar illerde vali, ilçelerde kaymakam

63 **Kesgin** (2013), s.171.

64 RG, 14.06.1986-19134.

başkanlığında oluşturulmuştur. Vakıflar, devletin sağladığı yardımların ihtiyaç sahibi vatandaşlara en kısa sürede ulaştırılması bakımından bir köprü işlevi görmektedir[65]. Vakıf Mütevelli Heyeti, vakıflarda karar organı olarak görev yapmaktadır. Heyet vakfın görev belgesindeki ihtiyaç sahibi kişileri belirlemek, bunların sağlık ve tedavi masraflarını karşılamak, küçük yardımlar ile topluma kazandırılabilecek kişilere gerekli yardımı yapmak, bölgenin şartlarına göre yardım miktarlarını belirlemek, vakfın finansal durumu ile ilgili işleri yürütmek, vakfa mal alıp satmak ve bunları işletmek, mevcut geliri artırmaya çalışmak, vakfın personel ihtiyacını ve kadrosunu belirlemek, vakfın amacına hizmet etmek üzere tesisler kurmak, işletmek veya işlettirmek gibi işleri yapmaktadır[66].

Kanunla kurulmuş olan sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve buralardan aylık ve gelir almayan fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlar ile geçici olarak yapılacak küçük bir yardım ile ya da eğitim öğretim imkanı sağlanması durumunda topluma yarar sağlayabilecek duruma gelmesi mümkün olan kişiler Kanunun kapsamındadır. "Küçük bir yardım" ile ifade edilmek istenen, sağlanacak sosyal teşviğin maliyetinin düşük olmasıdır[67]. Sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olsa veya bu kuruluşlardan gelir ve aylık alsa da fakir ve muhtaç durumda olan kimseler, Fon Kurulunun belirlediği kriterlere göre hane içindeki kişi başına düşen gelirin aylık net asgari ücret tutarının üçte birinden az olması halinde Kanunun kapsamına girmektedir. Fakir ve muhtaç durumda olmak, kişinin kendini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını veya ana babasını geçindirmek için ihtiyaç duyduğu geliri, malı ya da kazancının bulunmamasıdır[68]. Yalnızca Türk vatandaşları değil, herhangi bir şekilde ülkede bulunan yoksulluk içindeki vatandaş olmayan kimseler de kapsam dahilindedir. Kanunda yapılan değişiklik ile beraber 2022

---

65 **Haspolatlı, Ersin** (2014) "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme", İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, <https://www.insamer.com/tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari-uzerine-bir-inceleme_65.html> s.e.t 20.06.2022, s.11.

66 **Güzel/Okur/Caniklioğlu** (2020), Sosyal Güvenlik Hukuku, 18. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.879-880.

67 **Sözer**, s.90.

68 **Tuncay/Ekmekçi,** s.847.

sayılı Kanun kapsamında aylık almakta olan kimselerin 3294 sayılı Kanun kapsamında sağlanan yardımlardan yararlanamayacağı düzenlenmiştir.

2. Sağlanan Yardım ve Hizmetler

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla çeşitli sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri yapılmaktadır. Gıda, yakacak, barınma gibi ihtiyaçları karşılamak üzere aile yardımları, 5510 sayılı Kanun kapsamında genel sağlık sigortasından yararlanma bakımından yapılan sağlık yardımları, eğitim yardımları, engelli vatandaşların topluma uyumunu kolaylaştıracak araç ve gereçleri karşılamaya yönelik yardımlar ve bunlar dışında kalan özel amaçlı yardımlar Kanun kapsamında yapılan başlıca yardımlardır[69].

Kanun doğrudan engelli bireylere ilişkin olarak düzenlenmiş olmasa da bu kimselere yönelik özel hükümler içermektedir. Kanunun 4'üncü maddesine göre, engelli ve yaşlı bireylere yönelik olarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan projeler, yapım ve kiralama işleri ve diğer faaliyetlerde kullanılmak üzere Fonun Kanunda sayılan gelirlerinin %5'e kadarı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı emrine tahsis edilebilecektir. Tahsis edilen bu gelir Fonun onayladığı projelerde kullanılabilecektir.

Muhtaç haldeki engelli bireylere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından el-ayak protezleri, tekerlekli sandalye, işitme cihazı gibi tıbbi araç gereçler sağlanabilmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumuna tabi olan veya bu Kurumdan aylık ve gelir alan kimselerin Kurum tarafından karşılanmayan tedavi giderleri ve fonksiyon kazandırıcı nitelikteki araç ve gereçler de bu Vakıflar tarafından karşılanmaktadır[70].

3. Başvuru ve İnceleme

3294 sayılı Kanun kapsamında yardım başvurusu, kişinin ikametgahının bulunduğu yerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına yapılır. Başvuru sahibi hakkında gerekli olan tüm bilgilere Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) üzerinden ulaşılmaktadır. Bu sistem, yardım talebinde bulunan kişilerin evrak toplamasına gerek kalmadan kısa sürede işlemlerin

---

69 **Yuvalı** (2017), s.207.

70 **Kesgin, Bedrettin** (2012) Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet, 1. Baskı, İstanbul, Açılım Yayınları, s.100.

tamamlanması bakımından kolaylık sağlamaktadır[71]. Vakfa iletilen yardım başvuruları, vakfın sosyal yardım ve inceleme görevlileri tarafından incelenir. Vakıflarda varsa sosyal hizmet uzmanları, sosyolog veya psikologlar, halkla ilişkiler uzmanları ya da diğer yüksek öğrenim mezunu kişiler bu hususta görevlendirilir. Bu nitelikte çalışan yoksa vakıfta bu görevi o zamana kadar yerine getiren bilgi ve tecrübe sahibi vakıf çalışanları içinden seçilen kimse inceleme görevini yapar. İnceleme, başvuru sahibinin ikametgahında yapılır. İnceleme sonunda görevlinin kanaati ile beraber inceleme raporu düzenlenir. Bu incelemenin süresi 1 yıl olup her yıl yenilenmesi gerekir.

İnceleme sonucunda düzenlenen raporlar mütevelli heyeti tarafından değerlendirilir. Yardım talep eden kişinin muhtaç durumda olup olmadığı ve hangi yardımın hangi miktarda yapılacağına karar verilir. Başvuru sahibinin muhtaç durumda olmadığına karar verilmesi halinde yardım talebi reddedilir. İnceleme sonucunda vakıf mütevelli heyetinin kararına karşı başvuru sahibi bir dilekçe ile itiraz edebilir. İtiraz üzerine başvuru sahibinin dosyası heyet tarafından tekrar incelenir. İncelemenin genişletilerek tekrarlanması yönünde karar verilebilir. İtiraz sonucunda verilen karara karşı idari yargı yoluna başvurulması mümkündür.

Kanun kapsamında ihtiyaç durumuna göre çeşitli sosyal yardımlar yapılıyor olsa da yardım yapılacak olan kesimlerin belirlenmesinde objektif kriterler oluşturulmamıştır. Bu nedenle yapılan yardımların tam anlamıyla hakkaniyetli ve şeffaf olduğu söylenememektedir[72]. Vakfın karar organı olan Mütevelli Heyetinde görev alacak kişiler 3294 sayılı Kanunun 7'nci maddesine sayılmıştır. Hükümde belirtilen kişiler il yönetiminde zaten çeşitli görevler yapmakta olup konuyla ilgili uzman kimseler değillerdir. Uzman personeller olmadan geleneksel yardım anlayışı ve yöntemiyle hizmet yürütülmektedir. Bu nedenle Vakıf aracılığıyla yürütülen sosyal yardım uygulamalarında bilimsel ve profesyonellikten uzak bir sosyal yardım ve hizmet anlayışının doğması tehlikesi söz konusudur. Bu tehlikenin önüne geçmek amacıyla sosyal hizmet uzmanları istihdam edilmeli, vakıflarda çalışan personelin gerekli eğitimi

[71] **Haspolatlı,** s.14.

[72] **Yuvalı** (2017), s.207.

alması sağlanmalı, eğitimin ulusal düzeye yayılması için çalışılmalıdır[73]. Fon ve vakıf gelirlerinin uygulamada amacı dışında siyasi amaçlarla kullanıldığı da ileri sürülmektedir[74].

C. VERGİ İNDİRİMİ

Engelli vatandaşların yaşamları boyunca karşılaştığı zor şartların giderilmesine katkı sağlamak ve engeli bulunmayanlar ile aralarındaki eşitsizliği gidermek amacıyla vergi hukukunda bazı düzenlemeler yapılmıştır[75]. Bu kapsamda bazı vergi çeşitlerinde indirimler, istisnalar ve muafiyetler öngörülmüştür. Engelli bireylere tanınan vergi indirimleri ve muafiyetleri bu kimselerin giderlerini azaltmaya ve refah seviyelerini yükseltmeye hizmet eden uygulamalardır[76].

1. Gelir Vergisi İndirimi

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda[77] engellilik indirimini düzenleyen 31'inci maddede çalışma gücünü en az %80 oranında kaybetmiş olan kişiler birinci derece engelli, %60 oranında kaybetmiş olan kişiler ikinci derece engelli ve en az %40 oranında kaybetmiş olan kişiler üçüncü derece engelli olarak kabul edilmiştir. Bu engelli çalışanların ücretlerinden hükümde belirtilen tutarlarda indirim yapıldıktan sonra gelir vergisi buna göre hesaplanacaktır. Buna göre birinci derece engelli bireylerin ücretine 2.000, ikinci derece engelli bireylerin ücretine 1.170, üçüncü derece engelli bireylerin ücretine 500 Türk Lirası engelli indirimi uygulanacaktır.

2. Gümrük Vergisi Muafiyeti

4458 sayılın Gümrük Kanununun[78] 167'nci maddesinde malul ve engellilerin kullanımına mahsus eşyanın gümrük vergisinden muaf olduğu belirtilmiştir. Hükmün ikinci fıkrasında Cumhurbaşkanı malul ve engellilerin

---

73 **Güzel/Okur/Caniklioğlu** (2020), s.879.

74 **Güzel/Okur/Caniklioğlu** (2021), s.910.

75 **Karaaslan**, s.26,27.

76 **Evlice**, s.90.

77 RG, 06.01.1961-10700.

78 RG, 04.11.1999-23866.

kullanımına mahsus eşyayı geliş süreleri de dahil olmak üzere tanımlamaya, bunların cins, tür ve miktarlarını belirlemeye, muafiyet ve istisna uygulanacak tutarı sıfıra kadar indirmeye veya iki katına kadar çıkartmaya ve bu muafiyet ve istisnayı farklı eşya itibarıyla birlikte ya da ayrı ayrı uygulamaya ve ticari nitelikte olmayan vergiye tabi eşyadan alınacak gümrük vergilerini göstermek üzere ilgili kanunlarda belirtilen sınırları geçmemek şartıyla tek ve maktu bir tarife uygulamaya yetkili kılınmıştır.

3. Katma Değer Vergisi İstisnası

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun[79] 17'nci maddesinde "Diğer istisnalar" başlığı altında engelli bireylerin eğitim, meslek ve günlük yaşamları için özel olarak üretilmiş olan her çeşit araç gereç ve özel bilgisayar programlarının Katma Değer Vergisi'nden istisna tutulacağı hüküm altına alınmıştır. Vergiden istisna edilmiş olan bu tür işlemlerin faturaları ve benzeri vesikalarında gösterilen Katma Değer Vergisi, mükellefin diğer vergiye tabi işlemleri bakımından hesaplanacak Katma Değer Vergisinden indirilmektedir. Kişinin vergiye tabi işleminin bulunmaması veya hesaplanan verginin düşürülecek vergi tutarından az olması durumunda indirilemeyen Katma Değer Vergisi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından belirlenen esaslara göre bu işlemleri yapanlara iade edilmektedir[80].

4. Motorlu Taşıtlar Vergisi İstisnası

197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununun[81] m.4/1-c hükmüne göre %90 ve daha fazla oranda engelli bireylerin adlarına kayıtlı olan taşıtlar ile diğer malul ve engellilerin engel durumlarına uygun hale getirilmiş özel tertibatlı taşıtları motorlu taşıtlar vergisinden istisna tutulmuştur.

5. Özel Tüketim Vergisi İstisnası

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununun[82] "Diğer istisnalar" başlıklı 7'nci maddesine göre ekli (II) sayılı listede bulunan kayıt ve tescile tabi mallardan hükümde belirtilen özellikleri taşıyan motorlu araçların yine

79 RG, 02.11.1984-18563.

80 **Karaaslan,** s.31,32.

81 RG, 23.02.1963-11342.

82 RG, 12.06.2002-24783.

hükümde belirtilen engellilik oranını taşıyan kişiler tarafından iktisabı özel tüketim vergisinden istisna tutulmuştur. Bu muafiyetin kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla bu tür malların yalnızca beş yılda bir defa iktisap edilmesi halinde istisnanın uygulanacağı belirtilmiştir.

6. Emlak Vergisi İndirimi

Emlak vergisi bakımından engelli bireylere yönelik doğrudan bir indirim ya da muafiyet tanınmamış olmakla beraber Cumhurbaşkanına vergi oranını indirme yetkisi tanınmıştır. 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun[83] m.8/2 hükmüne göre engelli bireylerin Türkiye sınırları içerisinde brüt 200 metrekareyi geçmeyen tek meskeni bulunması veya intifa hakkına sahip olması durumunda Cumhurbaşkanı bu meskene ait vergi oranını sıfıra kadar indirmeye yetkilidir. Kişi söz konusu meskene hisse ile sahip ise kendi hissesine ait kısım hakkında bu indirim uygulanacaktır. Bu mesken sürekli olarak yaşama amacıyla değil özel bir zaman diliminde dinlenme amacıyla kullanılıyorsa indirim uygulanmayacağı düzenlenmiştir.

III. ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

A. BAKIM HİZMETİ

Sosyal hizmetlerin yürütülmesinde usul ve esasları düzenleyen temel kaynak olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, engellilik sınıflandırmasına göre sağlık kurulu raporu ile ağır derecede engelli olduğu belgelendirilen, günlük hayatın olağan gereklerini önemli ölçüde yerine getirmekten yoksun olması sebebiyle hayatını başkasının yardım ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek durumda olan kişileri 'bakıma ihtiyacı olan engelli' olarak adlandırmıştır (m. 3). Kanunun Ek m.7 hükmünde belirtilen koşulların sağlanması halinde engelli kimselere bakım merkezlerinde ya da kendi evlerinde bakım hizmeti verilecektir. Bakım hizmeti ekonomik durumdan bağımsız olarak bakıma ihtiyaç duyan herkese değil, ekonomik olarak bu hizmeti karşılaması mümkün olmayan muhtaç kimselere sunulmaktadır. Buna göre bakıma muhtaç durumdaki engellilerden her türlü gelirin toplanması ile hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir miktarı, aylık net asgari ücret

[83] RG, 11.08.1970-13576.

tutarının üçte ikisinden az olan kimselerin bakımına destek verilecektir. Aynı hanede birden çok bakıma muhtaç engelli bulunması durumunda, kişi başına düşen ortalama aylık gelir miktarının hesabında birinci bakıma muhtaç engelliden sonraki her bakıma ihtiyaç duyan engelli iki kişi sayılacaktır.

Bakım hizmeti, evde veya bakım merkezlerinde olmak üzere iki şekilde sunulabilir. Bakıma ihtiyaç duyan engellinin evde bakımına destek olması amacıyla aylık olarak 10.000 gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı ile hesaplanacak tutar kadar sosyal yardım yapılmaktadır. Bakım hizmetinin özel bakım merkezlerinde verilmesi halinde ise bakım hizmetinin karşılığı aylık olarak en fazla 20.000 gösterge rakamı ile memur aylık katsayının çarpımıyla hesaplanacak tutar kadar olabilir (Ek m.7/2).

1. Evde Bakım Hizmeti

Sunulacak bakım hizmetinde esas olan engelli bireye ailesinin yanında evde bakıma öncelik verilmesidir. Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik[84] m.4/1-d hükmüne göre evde bakım hizmeti; hasta kimselere aileleri ile yaşadıkları ortamda hekimlerin önerileri doğrultusunda sağlık personelleri tarafından rehabilitasyon, fizyoterapi, psikolojik tedavi içeren tıbbi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sağlık, bakım ve takip hizmeti sunulmasını ifade etmektedir. Bu hizmet kişisel bakım hizmetlerini; koruyucu, tedavi edici, psiko-sosyal ve diğer destek hizmetlerini ve engelli kimselerin sosyal ihtiyaçlarını kapsar[85]. Evde bakım hizmeti, hem daha verimli ve etkili olması hem de bakım ihtiyacı duyan engelli bireyin kendini daha iyi hissetmesi bakımından faydalı görülmektedir. Hastane kapasitelerinin yetersizliği, hastane enfeksiyonlarından koruma sağlaması, aile değerleri açısından yararlı görülmesi gibi nedenlerle yaygınlaşmaktadır[86]. Kişinin evde bakım hizmeti alması, ev ortamından ve aile yanından uzaklaşmaya gerek duyulmaması sebebiyle kendini daha iyi hissetmesini sağlamaktadır. Bu hizmet aile için de güven duygusu vermektedir.

---

84 RG, 10.03.2005-25751.

85 **Karaaslan,** s.39.

86 **Işık Erol**, s.116; **Kesgin** (2012), s.111,112.

Sağlık personelleri tarafından sunulan bakım hizmetinin yanı sıra engelli bireyin bakımını bir yakınının üstlenmesi de mümkündür. Bakıma muhtaç engellinin bakımının akrabaları tarafından fiilen üstlenilmesi durumunda bakımı üstlenen kişiye evde bakım ücreti ödenir. Bakıma muhtaç engelli ile bakımını üstlenen yakınının aynı adreste ikamet etmesi gerekir. Ancak engelliye bakacak başka birinin bulunmaması ve engellinin veya yasal temsilcisinin bakım merkezlerinde bakım hizmeti almak istememesi durumunda; bakım hizmetleri değerlendirme heyetinin hizmette sorun veya yetersizlik olmayacağına karar vermesi durumunda her gün rahat şekilde gidip gelinebilecek yakınlıktaki farklı adresteki akraba tarafından da bakım hizmeti verilebilir. Bu durumda engellinin yirmi dört saat içindeki tüm bakım ihtiyacının giderilmesi ve en az sekiz saat fiilen engelli ile birlikte olunması ve bakım raporunda sekiz saatten az olmamak üzere kaç saat birlikte olunacağının belirtilmesi gerekir[87]. Engellinin bakımını üstlenen kimsenin, en az sekiz saatini bakıma ayırması koşulu ile ayrıca başka bir işte çalışmasının önünde bir engel bulunmamaktadır[88].

2. Bakım Merkezlerinde Bakım Hizmeti

Engelli bireyin evde bakımı tercih etmemesi veya ailesinin yanında bakım sağlanamaması durumlarında alternatif olarak özel veya resmi bakım merkezlerinde bakım ve rehabilitasyon hizmeti sunulur[89]. Özel bakım merkezleri, bakıma ihtiyaç duyan engelli bireylere bakım hizmeti vermek üzere gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılan, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından denetlenen merkezlerdir. Özel kurumlarda verilen bakım hizmeti yüksek maliyetler doğurması, insanları alıştıkları çevreden ve yakınlarından ayırması, sosyal izolasyona sebep olması gibi dezavantajlı durumlar doğurabilmektedir.

---

87 RG. 30.07.2006 Sayı 26244, Bakıma Muhtaç Engellilerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik, m.11/5.

88 **Özdamar, Murat/Çakar Erden** (2015) "Muhtaç Yaşlılar ile Engellilere Aylık Bağlanması ve Bunların Bakımını Üstlenenlere Evde Bakım Ücreti Ödenmesinin Şartları", İş ve Hayat, C:1, S:2, s.181.

89 **Kesgin** (2012), s.113.

Bakım merkezlerinde fiziki şartların uygun olması ve gerekli düzenlemelerin yapılması durumunda farklı engel, yaş ve cinsiyet grubundaki engellilere hizmet sunulabilmektedir. Bakım merkezleri gündüzlü veya yatılı şekilde hizmet verebilir. Yatılı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde toplumsal hayata uyum sağlama ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşayan engellilere yatılı ve sürekli bakım hizmeti verilir. Gündüzlü bakım merkezlerinde ise yarım veya tam gün hizmet verilmesi esastır. Bu merkezlerde bakım hizmeti ile bireysel ve grup çalışması içeren rehabilitasyon hizmetleri birleştirilerek sunulmaktadır. Ayrıca engelli bireye sahip olan ailelere danışmanlık hizmeti de verilmektedir. Bakım merkezlerinde psikolojik engeli bulunan bireylere hizmet verilmeden önce hastanede tedavi olması, toplu şekilde yaşayacak düzeyde iyileşmesi, atak döneminde nasıl davranacağının belirlenmesi, hastalığının kontrol altına alınması ve bu hususların sağlık raporu ile tespit edilmesi gerekir. Bakım hizmeti verilen süreç boyunca bu bireylerin hastanelerden destek almaya devam etmesi, düzenli şekilde tedavi ve kontrollerinin yapılması sağlanmalıdır (Yön. m.7)[90].

Bakım ve rehabilitasyon hizmetinden yararlanmak isteyen engelli birey veya akrabaları il veya ilçe sosyal hizmet müdürlüklerine bildirimde bulunabilir. Mülki amirler, sağlık kuruluşları, köy muhtarı, kolluk kuvvetleri, zabıta memurları, diğer kamu kuruluşları ve vatandaşlar da çevrelerinde bulunan engelli bireyler hakkında bildirimde bulunabilir. Bildirim yapılmasının ardından talep edilen hizmet hakkında bildirimde bulunan kişi ile sosyal hizmet müdürlüğünde ön görüşme yapılır. Görüşme sonrasında gerek görülürse talep formu düzenlenir (Yön. m.12). Yatılı kurumda bakım hizmeti talep edilmesi halinde il veya ilçe sosyal hizmetler müdürlüğü, gündüzlü kurumda bakım hizmeti talep edilmesi halinde ise aile danışma ve rehabilitasyon merkezi kuruluş müdürlükleri tarafından engelli birey incelenir. Engelli ve ailesi hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenir (Yön. m.13)

Geçmiş dönemlerde bakım ihtiyacı duyan engelli bireyin kendisinin veya ailesinin herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olması bakım hizmetinden faydalanmaya engel teşkil etmekte idi. Toplum tarafından yanlış

[90] RG 03.09.2010 Sayı 27691, Engellilerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik.

bir algı olsa da sosyal güvenlik kuruluşlarından gelir veya aylık alınması ya da bu kuruluşlara tabi olarak çalışılması durumunda bakım hizmetinden faydalanmanın önünde artık bir engel bulunmamaktadır[91].

B. REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

Engelli bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlaması, sosyal yaşama katılması ve topluma faydalı hale gelmesi bakımından rehabilitasyon önem arz etmektedir. Engelli bireyler sürekli olarak tüketim ve hizmet ihtiyacı içinde olmaktan çıkarılarak yetenekleri doğrultusunda üretime dahil olan, topluma ve ekonomiye katkıda bulunan kimseler haline getirilmelidir[92]. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere tıbbi, mesleki ve sosyal içerikli rehabilitasyon hizmeti sunulmaktadır. Rehabilitasyon merkezlerinde engelli bireylere genel olarak özbakım, kendini idare edebilme, fizyoterapi, uğraşı terapisi, konuşma terapisi, işitme terapisi, bağımsız hareket etme eğitimi, iş becerisi kazandırma, abaküs, Braille ve temel eğitim hizmetleri verilmektedir[93]. Rehabilitasyon hizmeti ne kadar erken başlarsa başarılı sonuç alma olasılığı da o kadar artmaktadır. Erken rehabilitasyon, hizmetin maliyetinin düşmesini de sağlamaktadır.

Engelli bireylere resmi veya özel tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde tıbbi rehabilitasyon hizmeti verilmektedir[94]. Tıbbi tedavi ve rehabilitasyonun öncelikli hedefi engel durumunun tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Engel türü, derecesi ve kişinin yetenekleri üzerindeki etkisi tespit edilip buna göre tıbbi rehabilitasyon uygulanmaktadır. Engel durumunun tamamen ortadan kaldırılamayacağının tespit edilmesi halinde engellilik halinin en düşük seviyeye getirilmesi amaçlanır[95].

Engelliler Hakkında Kanunun mesleki rehabilitasyonu düzenleyen 13'üncü maddesinde engelli bireylerin kendi yeteneklerine göre mesleğini

---

91 **Özdamar/Çakar,** s.179.

92 **Ay/Akan,** s.105.

93 **Aydınöz, Gonca** (2008) "Engellinin Sosyal Güvenliği Bakımından Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler", (Yüksek Lisans), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.85.

94 **Karaaslan**, s.10.

95 **Şişman, Yener** (2011) "Türkiye'de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler", Sosyal Siyaset Konferansları, S:60 2011/1, s.180.

seçme ve bu alanda eğitim görme hakkının kısıtlanamayacağı düzenlenmiştir. Buna göre engelli bireyler yetenekleri doğrultusunda yapmaları mümkün olan bir işte eğitilmeli, verimli hale getirilerek ekonomik ve sosyal açıdan refaha ulaşması amacıyla bir meslek sahibi edilmelidir. Bu kişilerin mesleki rehabilitasyonu özel mesleki rehabilitasyon merkezleri, yetenek geliştirme merkezleri, korumalı işyerleri ve özel işyerlerinde kendi yeteneklerine ve gelişimlerine uygun şekilde becerilerini geliştirmeye yönelik olarak uygulanır.

Türkiye İş Kurumu, engelli bireylerin özelliklerini dikkate alarak mesleklerin gerektirdiği nitelik ve şartlara uygun olacak şekilde meslek seçimi, seçilen meslek ile ilgili eğitim alınması, işe giriş sürecinde eğitim, danışmanlık ve rehabilitasyon programları veya işyerinde mesleki eğitim programları uygulanmasını ve iş danışmanlığı hizmeti sağlar. Belediyeler de sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermektedir. Büyükşehir Belediyeleri, özürlü hizmet birimleri tarafından mesleki rehabilitasyon ve eğitim programlarından faydalanmak üzere başvuran engelli bireyleri nitelikli işgücü haline getirmek, onların çalışma yaşamına katılmalarını sağlamak için gerekli rehabilitasyon ve eğitimleri sağlamaktadır. Belediye, rehabilitasyon için başvuran engelli bireylerin tümünün talebini karşılayamaması halinde en yakın özel rehabilitasyon merkezinden hizmet alabilir. Hizmet satın alınan özel merkeze belediye her yıl bütçede belirtilen miktarda ödeme yapar[96].

C. EĞİTİM

Anayasanın 42'nci maddesinde kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı düzenlenmiş, hükmün devamında ise özel durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyaç duyanların topluma yararlı hale gelmesi için devletin gerekli tedbirleri alacağı belirtilmiştir. Buna göre engelli bireylerin eğitim ihtiyacının karşılanması devletin görevleri arasındadır. 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede[97], özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin Türk milli eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görebilmelerinin sağlamaya yönelik

[96] **Karaaslan**, s.15.

[97] RG, 06.06.1997-23011.

esasları düzenleme altına alınmıştır. Bu düzenleme, özel eğitime ihtiyaç duyan kimseler ile bu kimselere doğrudan ya da dolaylı olarak sunulacak olan eğitim hizmetlerini ve bu hizmetleri sağlayacak olan okul, kurum ve programları kapsamaktadır[98]. Engelli bireylere genel olarak temel eğitim ve mesleki eğitim olmak üzere iki şekilde eğitim hizmeti sunulmaktadır.

Özel eğitim ihtiyacı duyan bireylerin eğitimine katkı sağlamak amacıyla bu kimselerin aileleri ve bakım ve eğitimlerinden sorumlu kişilere rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmektedir. Bu eğitim özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından planlanır ve koordine edilir. Rehberlik ve araştırma merkezleri (RAM), özel eğitim kurumları, kaynaştırma eğitim yapılan okullarda aile eğitim hizmetleri yürütülmektedir. Bu kapsamda engelli bireyin anne, baba, kardeşleri ile bakım ve eğitiminden sorumlu kimselere eğitim hizmeti sağlanır[99].

1. Temel Eğitim

Bireyin başlıca haklarından biri olarak temel eğitim imkanı, ilköğretim çağına gelen herkese sağlanmalıdır. Engelli bireylerin temel eğitim hizmetinden yararlanabilmesi bakımından kişilerin engel türleri önemlidir. Engel durumuna göre birey engeli bulunmayan akranları ile beraber eğitim görebileceği gibi engel durumu temel eğitimden faydalanabilme bakımından bir yetersizlik oluşturuyorsa engel türüne uygun özel eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulabilir. Örneğin görme veya işitme engelli bir bireyin temel eğitim veren normal bir kurumda eğitim alması oldukça güçtür. Engelli durumdaki çocuk, genç ve yetişkin bireylere, engel durumları dikkate alınarak bütünleştirilmiş ortamlarda ve engelli olmayan kimseler ile eşit koşullarda eğitim imkanı sağlanmalıdır. Durumun özelliklerine göre temel eğitim ve özel eğitim hizmetleri bir arada aynı kurumda verilebilir. Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere destek eğitim hizmeti de sağlanarak, engeli bulunmayan akranları ile beraber kaynaştırma yolu ile eğitim hizmeti sunulması mümkündür. Bu durumda kişi yaşıtları ile beraber ve genel eğitim sistemi içerisinde eğitim alabilecektir. Bunun yanında resmi veya özel okulların kendi bünyesinde açılacak aynı özellikleri taşıyan öğrencilerin yer alacağı özel eğitim sınıflarında da eğitimin sürdürülmesi

98 **Sümer**, s.334.

99 **Karaaslan**, s.13.

mümkündür[100]. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise eğitim tümüyle özel eğitim kurumlarında verilecektir. Özel eğitim okulları ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilmekte olan destek eğitimini almaları uygun bulunan engelli bireylerin eğitim giderlerinin Maliye Bakanlığı tarafından her yıl belirlenen tutarı, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine bu amaçla konulmuş olan ödenekten karşılanmaktadır.

Engelli olmayan akranları ile aynı sınıfta eğitim gören özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler için destek eğitim odalarında ek eğitim hizmeti gerçekleştirilir. Milli eğitim müdürlükleri tarafından okul ve kurumlarda özel eğitim hizmetleri kurulunun önerisi ile destek eğitim odaları açılır. Bu odalarda öğrencilerin eğitim performansları dikkate alınarak gerekli yeterlilik türüne uygun araç gereçler ve eğitim materyalleri bulundurulur. Öğrencinin bu odada alacağı haftalık ders saati, toplam ders saatinin %40'ını aşmayacak şekilde planlanır. Burada verilen dersler kurumun normal ders saatleri içinde yapılır. Kaynaştırma sınıflarında ve özel eğitim sınıflarında eğitim gören öğrencilerin başarısız olması durumunda sınıf tekrarı yaptırılmamaktadır[101].

2. Mesleki Eğitim

Engelli bireyler, kendi yeteneklerine göre meslek seçme ve bu alanda eğitim görme hakkına sahip olup bu hak engelli olmaları sebebiyle kısıtlanamaz. İlköğretimi tamamlayıp genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerden yirmi bir yaşından gün almamış olanların temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyum sağlamalarına katkıda bulunmak, iş ve mesleğe ilişkin bilgi ve beceriler kazandırmak için resmi ve özel iş okulları açılır. Bu okulların eğitim programında akademik bilgi ve becerilerin yanı sıra iş eğitimi uygulamaları da yer alır. Dört yıldan oluşan bu programın tamamlanması halinde İş Okulu Diploması verilmektedir. Bu diploma yüksek öğretime devam etme hakkı sağlamamakla beraber işe girme bakımından ortaöğretim kurumlarından mezun olanlara tanınan haklardan yararlanma imkanı tanır.

[100] **Karaaslan**, s.11; **Şişman**, s.184.

[101] **Karaaslan**, s.12.

Programı tamamlayamayan bireyler ise işe ve mesleğe, yaygın eğitim programlarına yönlendirilirler.

Zorunlu öğrenim çağını geçmiş olan ve genel eğitim programlarından yararlanamayacak durumdaki özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyum sağlamalarına katkıda bulunmak, iş ve mesleğe yönelik beceriler kazandırmak amacıyla çeşitli konularda resmi ve özel yaygın eğitim kurumları tarafından meslek kursları düzenlenir. Programın içeriğine göre belirlenen kurs süreleri çeşitlilik göstermektedir. Bir kursu bitiren kimse diğer bir kursa katılabilir. Bir kurs programının tamamlanması durumunda İş Eğitim Merkezi Kurs Bitirme Belgesi verilmektedir. Bu belge mesleki eğitim merkezlerinde verilen belgeye denk olmamaktadır. Kursu tamamlayan bireyler iş ve mesleğe veya diğer yaygın eğitim programlarına yönlendirilirler[102].

SONUÇ

Ülkemizde sosyal güvenlik sistemi sosyal sigorta esasına dayalı olarak kurulmuş olup sosyal yardım ve hizmetler bu sistemin tamamlayıcı bir parçası niteliğindedir. Toplumda dezavantajlı konumda olan engelli bireylerin insan onuruna yakışan bir hayat sürmesi için bu faaliyetler hayati önem arz etmektedir. Bununla beraber çeşitli olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde bulunan boşlukları kapatması, muhtaç bireylere gelir güvencesi sağlaması, bakıma muhtaç kişilere bakım ve tedavi desteği sunması, rehabilitasyon ve eğitim hizmetleri ile günlük yaşama katılma imkanı vermesi ve diğer psiko-sosyal faydaları gibi birçok olumlu sonuç doğurmaktadır. Bunun yanında yararlanan kişileri tembelliğe yöneltmesi, bağımlılık oluşturması, damgalanmaya neden olması ve istismar edilebilmesi gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Bazı riskler doğuruyor olsa da sosyal yardım ve hizmetler devletin temel görevlerinden olup önemli bir gerekliliktir. Ancak bu yardım ve hizmetlerin amacına ulaşabilmesi için kaynakların verimli kullanılması ve gerçekten ihtiyaç sahibi kimselere ulaşılması büyük önem arz etmektedir.

[102] **Karaaslan**, s.12,13.

Mevzuatta sosyal yardım ve hizmetler çeşitli kanun ve yönetmelikler ile ayrıntılı şekilde düzenlenmiş olsa da bu faaliyetlerin tamamının amacına ulaşacak şekilde etkin ve verimli uygulandığını söylemek mümkün değildir. Sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerine yönelik mevzuat dağınık olup bu faaliyetler kamu kurumları ve devlet denetimi altında özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Uygulayıcıların farklı olması ve mevzuatın dağınıklığı sebebiyle faaliyetlerin planlanması ve uygulanması zorlaşmakta, dağınık ve birbirinden kopuk bir yapı ortaya çıkmaktadır. Sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerinin uygulanmasında aksaklıklar doğmakta, engelli bireylerin bu uygulamalar hakkında bilgi sahibi olması ve bunlardan faydalanması güçleşmektedir. Zaman zaman bazı ihtiyaç sahiplerine birden çok yardım yapılırken bazılarına hiç yapılamaması durumu ortaya çıkmaktadır.

Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma bakımından uygulanan şart ve kriterlerde birlik bulunmamakta, bu nedenle uygulama birliği sağlanamamaktadır. Sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerini yürütmek üzere kurulmuş olan birimlerde alanda uzman personel bulunmadığında değerlendirme, inceleme ve uygulama uzman olmayan kişiler tarafından yapılmaktadır. Bu durum yardım ve hizmetlerin gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşamamasına neden olabilmektedir. Yardım kuruluşlarının ve yardım amacıyla kurulan fonların gelirlerinin amacı dışında kullanıldığı da ileri sürülmektedir. Seçim zamanlarında yapılan yardımlarda artış görülmesi de bu yardımların amacına hizmet edecek şekilde kullanıldığı hususunda şüphe doğurmaktadır.

Engelli bireylere yapılacak yardımlar bakımından muhtaçlık şartı günümüz ekonomik koşullarında oldukça düşük bir gelir sınırında olup sağlanan yardımların tutarı sadece bu yardımlar ile geçinmeye imkan tanımayacak niteliktedir. Yapılan yardımların tutarının yetersiz olması, kişiyi hayatını sürdürebilmek için çalışmaya mecbur bırakırken muhtaçlık sınırının düşük olması kayıt dışı istihdama yöneltmektedir. Sosyal yardım ve hizmetlerin sağlanmasında genellikle hane içindeki toplam gelir esas alınmakta, bu durum gelir güvencesi sağlamadığı gibi kişiyi ekonomik açıdan yakınlarına bağımlı olmaktan kurtaramamaktadır. Bu durumda sistem içerisinde payı küçük olan sosyal yardım ve hizmetler sembolik nitelikte kalmaktadır.

Engellilere yönelik olarak yapılan sosyal yardım ve hizmetlerin amacına ulaşabilmesi için uygulamadaki eksikliklerin giderilmesi, alanında uzman personellerin istihdam edilmesi, yapılan yardımların ekonomik koşullara uygun olacak tutarda belirlenmesi, ihtiyaç duyan herkesin bunlardan yararlanabilmesi için kişilerin sahip oldukları hak ve yükümlülükler konusunda bilinçlendirilmesi gereklidir. Engelli bireylerin günlük yaşamda kendi başlarına yaşayabilme kabiliyeti artırılmaya çalışılmalı, çevre koşulları ulaşılabilir hale getirilmelidir. Engellilerin aile hayatı, kültürel faaliyetler, eğlence ve spor etkinliklerine tam anlamıyla katılması sağlanmalıdır. Doğumdan başlayarak her yaştaki engelli bireye eğitimde fırsat eşitliği sunulmalıdır. Engelli bireyin çalışma hayatına dahil olması kolaylaştırılmalı, bireye yeteneklerine uygun bir meslek becerisi kazandırılmalıdır. Yardım ve hizmetlerden faydalanan kişi sosyal yardımlara bağımlı hale gelmeden en kısa sürede tekrar çalışabilir ve kendi geçimini sağlayabilir düzeyde gelir edebilecek hale getirilmeye çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arıcı, Kadir (2015) Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi.

Aydınöz, Gonca (2008) "Engellinin Sosyal Güvenliği Bakımından Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler", (Yüksek Lisans), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ay, Hakan/Akan, Recep (2017) "Tarihsel Süreçte Sosyal Yardımların Gelişimi", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, C:6, S:18, s.787-798.

Doğan Çelik, Esra (2016) "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Hizmetler", (Yüksek Lisans), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Evlice, Ertuğrul (2019) "Engellilerin Türk Sosyal Güvenlik Sistemindeki Yeri", Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, S:7 s.79-92.

Günay, C. İlhan (2020) İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 6. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Güzel, Ali/Okur, A. Rıza/Caniklioğlu, Nurşen (2020) Sosyal Güvenlik Hukuku, 18. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Güzel, Ali/Okur, A. Rıza/Caniklioğlu, Nurşen (2021) Sosyal Güvenlik Hukuku, 19. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Haspolatlı, Ersin (2014) "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme", İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, <https://www.insamer.com/tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari-uzerine-bir-inceleme_65.html> s.e.t 20.06.2022.

Işık Erol, Sevgi (2019) Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Hizmetler, 1. Baskı, Ankara, İksad Yayınları.

Karaaslan, Erkan (2013) Engelli Hakları, 1. Baskı, Antalya, Bekad Yayınları.

Karabulut, Alpaslan (2011) "Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği", (Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kesgin, Bedrettin (2012) Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet, 1. Baskı, İstanbul, Açılım Yayınları.

Kesgin, Bedrettin (2013) Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım, 1. Baskı, İstanbul, Açılım Yayınları.

Korkusuz, M. Refik/Uğur, Suat (2020) Sosyal Güvenlik Hukuku, 7. Baskı, Bursa, Ekin Yayıncılık.

Özdamar, Murat/Çakar Erden (2015) "Muhtaç Yaşlılar ile Engellilere Aylık Bağlanması ve Bunların Bakımını Üstlenenlere Evde Bakım Ücreti Ödenmesinin Şartları", İş ve Hayat, C:1, S:2, s. 169-183.

Sözer, A. Nazım (1994) Türkiye'de Sosyal Hukuk, 1. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sümer, H. Hadi (2021) Sosyal Güvenlik Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Şişman, Yener (2011) "Türkiye'de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler", Sosyal Siyaset Konferansları, S:60 2011/1, s.169-221.

Tuncay, A.Can/Ekmekçi, Ömer (2021) Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 21. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Urhanoğlu, İştar (2018) "Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Yaşlılara Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler", Sosyal Güvenlik Dergisi, C: 8, S: 2 , s.23-40.

Uşan, M. Fatih (1999) İş Hukukunda Sakat İstihdamı, 1. Baskı, Ankara, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları.

Uşan, M. Fatih (2009) Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Uşan, M.Fatih/Erdoğan, Canan (2021) İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Ünal, Canan (2012) Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Yuvalı, Ertuğrul (2017) Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Merkezi Sosyal Yardımlar, 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

Yuvalı, Ertuğrul (2018) "Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm", TBB Dergisi, S:135, s.383-404.